AYT Sosyoloji Ders Notları

sosyologer.com · 2027 YKS'ye göre hazırlanmıştır · Kasım 2026

Sınavdaki yeri: Sosyal Bilimler-2 testi, 12 soruluk Felsefe Grubu içinde. Ana testte genellikle 3 soru; Din Kültürü yerine ek soruları çözenler için 5'e kadar. Yalnızca **Sözel (SÖZ)** puanı etkiler.

1. Sosyolojiye Giriş
2. Birey ve Toplum
3. Toplumsal Yapı
4. Toplumsal Değişme ve Gelişme
5. Toplum ve Kültür
6. Toplumsal Kurumlar
7. Düşünürler Tablosu
8. Karıştırılan Kavramlar

1. Sosyolojiye Giriş

Sosyoloji: Toplumsal ilişkileri, grupları, kurumları ve toplumsal yapıyı bilimsel yöntemlerle inceleyen bilim (toplumbilim, içtimaiyat).

Doğuşu (19. yüzyıl Avrupa)

- **Sanayi Devrimi:** kentleşme, işçi sınıfı, yeni toplumsal sorunlar
- **Fransız İhtilali (1789):** eski düzenin sarsılması; eşitlik, özgürlük, ulus fikirleri
- **Aydınlanma:** bilimsel yöntemin topluma uygulanması
- Adı: **Auguste Comte** (önce "sosyal fizik"). Öncü: **İbn Haldun**, *Mukaddime*, umran ilmi.

Yöntemler

Nicel (sayısal, genelleme)	Nitel (derinlik, anlam)
Anket, istatistik, deney	Görüşme (mülakat), katılımlı gözlem, vaka incelemesi, monografi, belge analizi

Kuramlar

Kuram	Odak	Temsilci
İşlevselci	Düzen, uzlaşma; her kurumun bir işlevi var	Durkheim, Parsons, Merton
Çatışmacı	Güç ve kaynak mücadelesi; değişmenin kaynağı çatışma	Marx
Sembolik etkileşimci	Yüz yüze ilişkiler, semboller, anlam (mikro)	Mead, Cooley, Goffman
Anlamacı	Toplumsal eylem ve bireyin yüklediği anlam	Weber

Mikro sosyoloji: küçük, yüz yüze ilişkiler. **Makro sosyoloji:** toplumun bütünü, büyük yapılar. **Sosyolojik imgelem (C. W. Mills):** kişisel sorunu toplumsal sorunla ilişkilendirme becerisi.

2. Birey ve Toplum

- **Toplum:** Belirli toprakta sürekli birlikte yaşayan, ortak kültür ve kurumları paylaşan insanlar bütünü.
- **Toplumsal etkileşim:** Karşılıklı davranış etkilemesi. Süreklilik kazanırsa **toplumsal ilişki** olur.
- **İlişki türleri:** işbirliği, yarışma, çatışma, uzlaşma, uyum.
- **Sosyal grup:** Ortak amaç, sürekli etkileşim, "biz" bilinci. Kalabalık, kitle ve kategori grup değildir.

Birincil grup (Cooley)	İkincil grup
Yüz yüze, samimi, kalıcı. Aile, yakın arkadaşlar	Resmî, çıkar ve amaç odaklı. Sendika, şirket, parti

Statü ve rol

- **Statü:** toplumsal konum. **Rol:** statüden beklenen davranış.
- **Verilmiş statü:** doğuştan (cinsiyet, yaş, soyluluk). **Kazanılmış statü:** çabayla (doktor, şampiyon).
- **Rol çatışması:** farklı statülerin rollerinin çakışması. **Saygınlık:** statüye verilen değer.

Toplumsallaşma

Bireyin toplumun değer, norm, dil ve rollerini öğrenerek üyesi olması; ömür boyu sürer. **Araçları:** aile (ilk ve en etkili), okul, akran grubu, medya, din, iş yeri. **Ayna benlik** (Cooley), **genelleşmiş öteki** (Mead).

Değer, norm, kontrol

- **Değer:** soyut ideal (saygı, adalet). **Norm:** somut kural (büyüklere yer vermek).
- **Normlar:** gelenek, görenek, örf (töre), âdet, ahlak, hukuk, din kuralları, moda.
- **Toplumsal kontrol:** formal (polis, mahkeme, yönetmelik) ve informal (ayıplama, dışlama, takdir).
- **Yaptırım:** olumlu (ödül) / olumsuz (ceza). **Sapma:** norma aykırı davranış (her sapma suç değildir).

3. Toplumsal Yapı

Toplumsal yapı: Statü, rol, grup, kurum, değer ve normların birbirine bağlı, nispeten kalıcı düzeni.

Geleneksel toplum	Modern toplum
Tarım; basit iş bölümü	Sanayi ve hizmet; uzmanlaşma
Geniş aile; cemaat ilişkileri	Çekirdek aile; cemiyet ilişkileri
İnformal kontrol; verilmiş statü	Formal kontrol; kazanılmış statü
Yavaş değişme; mekanik dayanışma	Hızlı değişme; organik dayanışma

Bilgi toplumu: bilgi temel üretim gücü (Bell: sanayi sonrası toplum; Toffler: üçüncü dalga).

Tabakalaşma

Tür	Özellik	Geçiş
Kölelik	İnsanın mülk sayılması	Neredeyse yok
Kast	Doğuştan, dinle kutsanmış (geleneksel Hindistan)	Kapalı

Zümre	Soylu, din adamı, köylü; hukukla belirlenir (feodal Avrupa)	Yarı kapalı
Sınıf	Ekonomik ölçütler; modern toplum	Açık

Hareketlilik (Sorokin)

- **Yatay:** aynı katmanda yer değiştirme. **Dikey:** yukarı ya da aşağı katman değiştirme.
- **Kuşaklar arası:** ebeveyn-çocuk karşılaştırması. **Kuşak içi:** kişinin kendi yaşamı içinde.
- **Coğrafi:** göç. En önemli hareketlilik aracı: **eğitim**.

4. Toplumsal Değişme ve Gelişme

- **Değişme:** yapı, kurum, değer ve normlarda zamanla oluşan farklılaşma; evrensel ve nötr.
- **Gelişme:** değişmenin planlı, olumlu yönü (refah, eğitim, sağlık). Her gelişme değişmedir, her değişme gelişme değildir.
- **Nedenler:** doğal çevre, nüfus, teknoloji, ekonomi, eğitim, ideoloji ve din, siyasi olaylar ve savaş, kültürel temas.

Kuram	Fikir	Temsilci
Evrimci	Basitten karmaşığa ilerleme	Comte, Spencer
Döngüsel	Doğuş, yükseliş, çöküş	İbn Haldun, Spengler, Toynbee, Sorokin
Çatışmacı	Sınıf çatışması	Marx
İşlevselci	Bozulan dengenin yeniden kurulması	Parsons
Kültürel gecikme	Maddi kültür hızlı, manevi kültür yavaş	Ogburn

- **Modernleşme:** gelenekselden moderne geçiş. **Sanayileşme:** makine ve fabrika üretimi.
- **Kentleşme:** kent nüfusunun artışı (plansızsa çarpık kentleşme, gecekondu). **Kentlileşme:** kentli kültürü benimseme.
- **Küreselleşme:** toplumların ekonomik, siyasi, kültürel olarak birbirine bağımlı hâle gelmesi.

5. Toplum ve Kültür

Kültür: Toplumun maddi ve manevi değerlerinin bütünü. **Maddi:** ev, araç, yapı. **Manevi:** dil, din, değer, sanat. **Özellikleri:** toplumsal, öğrenilir, aktarılır, birikimli, sürekli, değişir, topluma özgü. En önemli aktarım aracı: **dil**.

Kavram	Anlamı
Kültürleme (enkültürasyon)	Kendi toplumunun kültürünü öğrenme
Kültürlenme (akültürasyon)	Başka kültürden öğe alma (öz kültür korunur)
Kültürel yayılma	Kültür öğesinin bir toplumdan diğerine geçmesi
Asimilasyon	Bir kültürün diğerinde erimesi
Kültürel gecikme	Maddi-manevi kültür değişim hızı uyumsuzluğu
Alt kültür / Karşı kültür	Genel kültür içinde özgün grup kültürü / temel değerlere karşı çıkan kültür

Etnik merkezcilik / Kültürel görecelik	Kendi kültürünü üstün görme / her kültürü kendi bağlamında değerlendirme

Ziya Gökalp: Hars millî, duygusal, taklit edilemez; **medeniyet** milletlerarası, akli, aktarılabilir.

6. Toplumsal Kurumlar

Kurum: Temel ihtiyaçları karşılayan, kuralları belirgin, kalıcı davranış kalıpları. Evrensel, kalıcı, birbirine bağlı, değişebilir. **Kurum ≠ kuruluş** (eğitim kurum, bir lise kuruluş).

- **Aile:** çekirdek / geniş; ataerkil / anaerkil; endogami / egzogami; monogami / poligami. İşlevleri: biyolojik, ekonomik, toplumsallaştırma, koruma, duygusal destek, statü verme. Modernleşmeyle eğitim işlevi okula, üretim fabrikaya, koruma devlete geçti; **duygusal destek ve ilk toplumsallaşma** ailede kaldı.
- **Eğitim:** formal (okul) / informal (aile, çevre, medya). Kültür aktarımı, nitelikli iş gücü, hareketlilik. **Örtük program:** yazılı olmayan ama öğretilen davranışlar.
- **Din:** anlam, ahlak, bütünleşme, kontrol. Durkheim: kutsal-profan. **Sekülerleşme** (süreç) ≠ **laiklik** (siyasal ilke).
- **Ekonomi:** üretim, dağıtım, tüketim. Marx'a göre altyapı.
- **Siyaset:** iktidar, otorite (meşru iktidar), meşruiyet, devlet. Weber: geleneksel, karizmatik, yasal-rasyonel otorite.

7. Düşünürler Tablosu

Düşünür	Anahtar kavramlar
Auguste Comte	"Sosyoloji" adı, pozitivizm, üç hâl yasası (teolojik, metafizik, pozitif), toplumsal statik-dinamik
Emile Durkheim	Toplumsal olgu, mekanik-organik dayanışma, anomi, kolektif bilinç, intihar (istatistik), kutsal-profan
Max Weber	Anlayıcı sosyoloji, toplumsal eylem, ideal tip, bürokrasi, otorite türleri, Protestan ahlakı
Karl Marx	Altyapı-üstyapı, sınıf çatışması, burjuvazi-proletarya, yabancılaşma
Herbert Spencer	Toplum organizmaya benzer, toplumsal evrim, "en uygun olanın hayatta kalması"
İbn Haldun	Mukaddime, umran ilmi, asabiyet, bedevî-hadarî, döngüsel değişme
Ferdinand Tönnies	Cemaat (Gemeinschaft) - cemiyet (Gesellschaft)
C. H. Cooley	Birincil grup, ayna benlik
G. H. Mead	Benlik, genelleşmiş öteki
Erving Goffman	Dramaturji, ön sahne-arka sahne
W. F. Ogburn	Kültürel gecikme
Pitirim Sorokin	Toplumsal hareketlilik, döngüsel değişme
C. Wright Mills	Sosyolojik imgelem
Ziya Gökalp	İlk sosyoloji kürsüsü (1914), hars-medeniyet, Türkleşmek-İslamlaşmak-Muasırlaşmak
Prens Sabahattin	Le Play ekolü, teşebbüs-i şahsi, adem-i merkeziyet
Mübeccel Kıray	Tampon kurumlar, Ereğli araştırması

8. Karıştırılan Kavramlar

İkili	Fark
Statü - Rol	Konum - davranış
Değer - Norm	Soyut ideal - somut kural
Kültürleme - Kültürlenme	Kendi kültürünü öğrenme - başka kültürden alma
Kültürlenme - Asimilasyon	Öz kültür korunur - öz kültür kaybolur
Mekanik - Organik dayanışma	Benzerlik - iş bölümü
Cemaat - Cemiyet	Duygusal bağ - çıkar ve sözleşme
Birincil - İkincil grup	Samimi - resmî
Yatay - Dikey hareketlilik	Aynı katman - katman değişimi
Kast - Sınıf	Kapalı, doğuştan - açık, ekonomik

Kentleşme - Kentlileşme	Nüfus artışı - kültürel uyum
Değişme - Gelişme	Nötr - planlı ve olumlu
Formal - İnformal kontrol	Resmî kurum - aile, çevre
Kurum - Kuruluş	Soyut kurallar - somut örgüt
Laiklik - Sekülerleşme	Siyasal ilke - toplumsal süreç
Hars - Medeniyet	Millî, duygusal - milletlerarası, akli

Son tekrar ipucu: Paragraf sorusunda önce olayın *kimde* geçtiğine bak (birey mi, grup mu, toplum mu), sonra *neyin* değiştiğine (konum mu, kural mı, kültür mü). Kavram çoğu zaman bu iki sorunun kesiştiği yerdedir.

© 2026 Sosyologer · sosyologer.com/ayt-sosyoloji · Bu not ücretsiz olarak paylaşılmıştır. Soru sayıları bilgi amaçlıdır; resmî bilgi için ÖSYM kılavuzunu esas alınız.